

Analiza Case Study

W ramach opracowanej ewaluacji pt. „Podsumowanie i wnioski z realizacji Mechanizmu Finansowego EOG oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego 2014-2021 w Polsce” przeprowadzono analizę case study, obejmującą najciekawsze projekty w ramach Funduszu Współpracy Dwustronnej (FWD), które mogą być uznane za przykłady dobrych praktyk. Wnioski z tej analizy stanowią uzupełniające źródło do opracowania odpowiedzi na wybrane pytania badawcze sformułowane dla przeprowadzanej ewaluacji.

Studia przypadku objęły następujące projekty:

- Circular Restart! Polish Circularity Gap Report. Industry, Trade, Knowledge Policy - bilateral Circular Business Development in Poland and Norway.
- Ogólnopolski konkurs edukacyjny dla polskich szkół ponadpodstawowych oraz organizacja wizyt studyjnych uczniów zwiększających ich kompetencje i służących bilateralnej wymianie doświadczeń (SHARE. Contest for youth).
- Młodzież dla Miasta, Miasto dla Młodzieży – projekty i inicjatywy angażujące i włączające lokalne społeczności.

1. Circular Restart! Polish Circularity Gap Report. Industry, Trade, Knowledge Policy – bilateral Circular Business Development in Poland and Norway

Beneficjent:

- Natural State (NGO, Norwegia).

Partnerzy:

- Instytut Innowacji i Odpowiedzialnego Rozwoju “INNOWO” (NGO, Polska),
- Circle Economy (NGO, Norwegia).

Wartość projektu:

400 000 EUR

Cele i rezultaty projektu:

Celem projektu “Circular Restart! Polish Circularity Gap Report. Industry, Trade, Knowledge Policy - bilateral Circular Business Development in Poland and Norway” było przede wszystkim nawiązanie współpracy między Polską i Norwegią w zakresie wdrażania rozwiązań gospodarki o obiegu zamkniętym (GOZ). Realizacja projektu została przeprowadzona w okresie 02.02.2022-31.12.2022.

Inicjatywa miała na celu w szczególności zebranie wiedzy i doświadczeń norweskich dotyczących cyrkularności gospodarki oraz przeniesienie ich na grunt polski. Stąd działania w ramach inicjatywy dotyczyły przede wszystkim prac nad raportem identyfikującym luki w modelu cyrkularnym, jaki obecnie funkcjonuje w Polsce.

W efekcie realizacji projektu, uzyskano następujące rezultaty:

- Opracowanie raportu dotyczącego luk systemu gospodarki o obiegu zamkniętym w Polsce.
- Identyfikacja priorytetów transformacji cyrkularnej w Polsce i Norwegii.
- Stworzenie platformy współpracy biznesu i instytucji badawczych pomiędzy Polską i Norwegią w obszarze cyrkularności.
- Identyfikacja luk cyrkularności z określeniem obszarów, w których poszczególne sektory i łańcuchy dostaw powinny skoncentrować swoje strategie w przyszłości.
- Ustanowienie wskaźników dla cyrkularności – w celu wdrożenia ram dla systemu monitorowania i oceny cyrkularności gospodarki w Norwegii i Polsce.

Rezultaty projektu obejmują także efekty w zakresie rozwoju współpracy dwustronnej. Objęły one przede wszystkim nawiązanie i zacieśnianie współpracy między Polską a Norwegią dotyczącej zagadnienia gospodarki obiegu zamkniętego. W ramach współpracy przeprowadzono analizę parametrów cyrkularności gospodarki oraz mapowanie kluczowych

interesariuszy w obszarze GOZ w Polsce i Norwegii. Odbyły się także wizyty studyjne, konsultacje z biznesem i warsztaty metodologiczne ze środowiskiem naukowym obu krajów.

Poza bezpośrednimi rezultatami, długofalowym efektem bilateralnym inicjatywy jest określenie ram współpracy opartej na 9-letnim planie tworzenia nowych miejsc prac i nowych kompetencji potrzebnych dla rynków i łańcuchów dostaw opartych na zasadach cyrkularności, przy uwzględnieniu celów zrównoważonego rozwoju i celów klimatycznych wynikających z porozumienia paryskiego 2015.

Realizacja projektu umożliwiła zidentyfikowanie stopnia, w jakim Polska gospodarka obecnie wpisuje się w definicję GOZ, a także określenie wyzwań i szans na przyszłość. Wyniki analizy wskazały tzw. "lukę cyrkularną", która określa poziom dystansu kraju od pełnego zamknięcia obiegu surowców. Zgodnie z opracowanym w ramach projektu raportem pt. „Circular Gap Report”, zidentyfikowano lukę cyrkularności gospodarki na poziomie 89,8% - oznacza to, że tylko 10,2% materiałów jest ponownie wykorzystywanych. Choć uzyskany wynik był powyżej średniej globalnej wynoszącej 8,6%, to nadal Polska znajduje się na początkowej drodze w kierunku osiągnięcia pełnej cyrkularności. Według danych z raportu, zużycie surowców pierwotnych wynosi w Polsce 517,9 mln ton rocznie, co przekłada się na 13,8 ton na osobę (choć jest to wynik umiarkowany na tle Europy, to niekorzystnym zjawiskiem jest wysoki udział paliw kopalnych w konsumpcji i wydobyciu kraju).

Raport zawiera też propozycje dotyczące kierunków transformacji cyrkularnej. Obejmują one rekomendacje działań dotyczących w szczególności tych sektorów, które mają największy wpływ na ślad materiałowy Polski – w szczególności rekomendowano działania w celu zamykania obiegów w budownictwie czy rozwinięcie systemów żywności cyrkularnej. Łącznie zaproponowano 6 scenariuszy, tj.: 1) Zamykaj obiegi w budownictwie; 2) Zadbaj o cyrkularne systemy żywności; 3) Przejdź na zrównoważony transport; 4) Postaw na cyrkularną produkcję; 5) Dłużej utrzymuj towary jak nowe; 6) Zasil Polskę czystą energią.

Choć wpływ realizacji pojedynczych scenariuszy ma niewielki wpływ na gospodarkę, ich łączny efekt może skutkować podwojeniem wskaźnika cyrkularności, do 19,9%, przy jednoczesnym zmniejszeniu śladu materiałowego i węglowego odpowiednio o 40,4% i 49,1%.

Wyzwania i problemy w trakcie realizacji projektu:

W trakcie realizacji projektu największym wyzwaniem była współpraca z partnerem norweskim – trudności dotyczyły zwłaszcza zadań związanych z raportowaniem (zjawisko to, jak wskazują wyniki całej ewaluacji realizacji Mechanizmów, stanowiło powszechny problem w projektach).

Wnioski ze studium przypadku:

1. Realizacja projektu może stanowić przykład działań skoncentrowanych na obszarach o kluczowym znaczeniu dla rozwoju kraju – w tym przypadku wyzwań związanych z wdrożeniem modelu gospodarki cyrkularnej. Przyczynia się zatem bezpośrednio do zmniejszania różnic ekonomicznych i społecznych pomiędzy państwami, zgodnie z jednym z głównych celów Mechanizmu.
2. Ponadto dzięki zawiązanej współpracy bilateralnej, realizacja projektu przyczyniła się do wzmacniania stosunków dwustronnych, poprzez wspólne wypracowywanie rozwiązań dla obu krajów. W ramach projektu stworzono platformę współpracy biznesu i instytucji badawczych pomiędzy Polską i Norwegią w obszarze cyrkularności, co pozytywnie wpływa na trwałość efektów zawiązanej współpracy i poszerza zakres oddziaływania projektu poza jego bezpośrednie efekty.
3. Podobnie jak w przypadku innych działań realizowanych w ramach Mechanizmów, dla uzyskania ich trwałości i realnego wpływu niezbędne jest kontynuowanie działań w tym obszarze – co obejmuje zarówno potrzebę monitorowania wskaźników cyrkularności wskazanych w badaniu oraz zmian w postępach kraju na drodze do GOZ, jak też potrzebę synergii z innymi inicjatywami podejmowanymi w tym obszarze (także finansowanych z innych narzędzi wsparcia).
4. Problemy zaobserwowane w trakcie realizacji projektu pozwalają na sformułowanie wniosków zbieżnych z całą ewaluacją – rozbudowany i szczegółowy system raportowania stanowi znaczące obciążenie dla wszystkich stron zaangażowanych w realizację działań w ramach Mechanizmów. W szczególności jest on jednak postrzegany jako uciążliwy przez partnerów projektów z PD, stanowiąc czynnik zniechęcający do potencjalnej współpracy.

2. Ogólnopolski konkurs edukacyjny dla polskich szkół ponadpodstawowych oraz organizacja wizyt studyjnych uczniów zwiększających ich kompetencje i służących bilateralnej wymianie doświadczeń (SHARE. Contest for youth)

Beneficjent:

- Krajowy Punkt Kontaktowy (MFiPR).

Partner:

- Norwegian Agency for International Cooperation and Quality Enhancement in Higher Education (DIKU).

Wartość projektu:

150 000 EUR

Cele i rezultaty projektu:

To kolejny przykład interesującego projektu realizowanego w ramach FWD – jego celem było zademonstrowanie polskiego wkładu w rozwój gospodarczy, technologię, kulturę, naukę i styl życia Państw-Darczyńców. Podstawowym działaniem realizowanym w ramach tego projektu był udział młodzieży ze szkół ponadpodstawowych w Polsce w poszukiwaniu ciekawych osób, świadectw, faktów i opinii, które stworzą obraz wkładu obywateli Polski w rozwój PD. Projekt ten pozwolił w ciekawy sposób ukazać wpływ dwustronnych relacji na różne aspekty życia społecznego.

Projekt miał charakter konkursu skierowanego do uczniów II i III klas polskich szkół ponadpodstawowych położonych w miastach średniej wielkości. Każda szkoła mogła być reprezentowana tylko przez jeden zespół, zgłaszający tylko jedną pracę konkursową. Konkurs trwał od 7 grudnia 2020 r. do 28.02.2021 r. Bezpośrednie rezultaty projektu obejmowały stworzenie 50 filmów nadesłanych do konkursu. Każdy z nich został stworzony przez 7-osobowy zespół złożony z 6 uczniów i nauczyciela – liczba uczestników konkursu objęła więc łącznie 350 osób. Nagrodzono 7 zespołów (4 nagrody główne i 3 wyróżnienia). Utworzono także kanał, na którym można było oglądać filmy nadesłane na konkurs (<https://konkurszespoleni.pl/>). Filmy są też dostępne na kanale YouTube (<https://www.youtube.com/@konkurszespoleni9812/videos>). W obszarze współpracy bilateralnej planowano organizację wizyt studyjnych w Norwegii i Polsce dla zwycięzców konkursu.

Zadaniem uczestników konkursu było przedstawienie przykładu pozytywnego wpływu Polaków na życie i gospodarkę współczesnej Norwegii, Islandii i Lichtensteinu w formie 3-4minutowego materiału filmowego w języku angielskim z polskimi napisami, przy użyciu dowolnego sprzętu. Prace nadesłane na konkurs były oceniane przez Kapitułę składającą się z eksperta od stosunków międzynarodowych, eksperta filmowego oraz dyrektora kreatywnego.

Nadesłane na konkurs filmy dokumentowały obecność i wpływ Polaków na rozwój PD Norwegii i Islandii, ukazując szeroki obraz relacji dwustronnych. Założeniem konkursu było osobiste zaangażowanie uczniów w samodzielne działania twórcze i poszukiwawcze. Wiele z zespołów konkursowych wykorzystało doświadczenia Polaków mieszkających w tych krajach, ukazujące pozytywny wpływ polskich migrantów w różnych obszarach życia w PD. Przykładowo zwycięski film nadesłany przez grupę z Zespołu Szkół Technicznych w Ostrowie Wielkopolskim ukazuje życie Polaków mieszkających w Norwegii – skrzypaczki pracującej m.in. jako nauczycielka, pracownika firmy, który po godzinach uczy dzieci gry w tenisa stołowego, pielęgniarki czy szefa kuchni występującego w norweskiej edycji programu „Mam talent”.

Wyzwania i problemy w trakcie realizacji projektu:

Ze względu na nasilającą się pandemię COVID-19 (trzecia fala), Beneficjent projektu podjął decyzję o anulowaniu wizyt studyjnych w Norwegii i Polsce dla zwycięzców konkursu. Oznaczało to rezygnację z drugiego komponentu inicjatywy i tym samym możliwości osiągnięcia wszystkich zakładanych celów w obszarze bilateralnym. Z uwagi na rezygnację z tego komponentu, nie udało się wydatkować całej kwoty alokacji.

Wnioski ze studium przypadku:

1. Efekty analizowanego przypadku koncentrują się przede wszystkim na wzmocnieniu stosunków dwustronnych pomiędzy PD a PB – projekt z jednej strony zwiększał rozpoznawalność Mechanizmów w Polsce, a z drugiej strony przyczyniał się do budowania pozytywnego wizerunku Polski wśród Państw-Beneficjentów. Można więc ocenić, że jego wpływ przede wszystkim koncentrował się na budowaniu szerszego kontekstu oraz warunków dla dobrej

współpracy pomiędzy państwami z dwóch stron. Ponadto zakres projektu przyczynił się do rozwoju kompetencji w grupie docelowej, a tym samym również jego efekty odnosiły się również do celu, jakim jest zmniejszanie nierówności ekonomicznych i społecznych. Skala tego wpływu oczywiście jest niewielka, na uwagę zasługuje natomiast unikalny charakter projektu – co też wskazuje na potencjał oryginalnych inicjatyw konkursowych do budowania szerszej rozpoznawalności Mechanizmów.

2. W kontekście takich projektów jak analizowany, należy przede wszystkim zadbać o szeroką promocję ich efektów – tylko w ten sposób spełnią one swój cel. W przypadku tego projektu zachodzi pytanie, na ile udało się to zrobić – przykładowo strona projektu obecnie nie działa, a z jego efektami można się zapoznać dopiero po wyszukaniu kanału w serwisie YouTube.
3. Realizacja tego projektu także uwidoczniła problemy, z jakimi zmagają się inne inicjatywy w perspektywie 2014-2021. Z uwagi na trudności spowodowane pandemią, część projektu obejmująca komponent bilateralny nie została zrealizowana, co również wpłynęło na stopień wykorzystania alokacji. Podkreśla to ważność wdrażania narzędzi elastyczności, które powinny obejmować m.in. możliwość szybkiej realokacji środków czy też wydłużenia czasu realizacji projektów w uzasadnionych przypadkach.

3. Młodzież dla Miasta, Miasto dla Młodzieży – projekty i inicjatywy angażujące i włączające lokalne społeczności

Beneficjent:

- Gmina Lublin.

Partner:

- Fundacja Sempre a Frente (Polska),
- The European Wergeland Centre (Norwegia).

Wartość projektu:

1 000 000 EUR

Cele i rezultaty projektu:

Głównym celem tego projektu było zwiększenie zaangażowania obywatelskiego młodych ludzi w społecznościach lokalnych, w zakresie podejmowania aktywności przy wsparciu i wykorzystaniu norweskich doświadczeń. Projekt realizowany w okresie od stycznia 2022 r. do grudnia 2024 r. (Lublin otrzymał tytuł Europejskiej Stolicy Młodzieży 2023 – ESM 2023).

Cele szczegółowe inicjatywy odpowiadały problemom zdefiniowanym w ramach przygotowań do uzyskania tytułu ESM 2023, a rezultaty działania obejmowały m.in.:

Przykładowe efekty

- Uruchomienie „Przestrzeni Młodych” (Youth Space) – to przestrzeń dla spotkań, integracji i współpracy młodzieży. Rozwiązanie miało charakter pilotażowy, w celu opracowania standardów dla uruchamiania w przyszłości sieci takich miejsc. Koncepcja projektu zakłada, że jest to miejsce, o którego kształcie ma decydować sama młodzież – zorganizowano tam m.in. takie wydarzenia jak „speed friending”, wieczór z planszówkami, warsztaty ogrodnicze, warsztaty żonglerskie, „World full of banners!” – akcja tworzenia unikalnych banerów, „Komicznie, romantycznie, strasznie” – warsztaty integracyjne i kreatywnego pisanie.
- Uruchomienie inicjatywy pn. Szkolny Budżet Obywatelski, w ramach której 20 placówek mogło wykorzystać po 4000 zł na realizację wybranych przez społeczność szkolną pomysłów. Przykładowe projekty zrealizowane w ramach Szkolnego Budżetu Obywatelskiego to kameralny kącik w holu biblioteki, ‘Woda dla każdego’, szafki szkolne, czy strefa relaksu.
- Podniesienie poziomu wiedzy młodzieży oraz osób pracujących z młodzieżą z Lublina i woj. lubelskiego w zakresie m.in.: edukacji obywatelskiej, realizacji własnych inicjatyw, wolontariatu, rynku pracy, doradztwa zawodowego oraz integracji poprzez bezpłatne warsztaty prowadzone przez Centrum Informacji i Rozwoju Młodzieży (CiRM). Tematyka warsztatów obejmowała m.in. zagadnienia dotyczące komunikacji, postaw obywatelskich, doradztwa zawodowego i wolontariatu; warsztaty były prowadzone w językach polskim, ukraińskim i angielskim.

- Zintensyfikowanie współpracy, wymiany doświadczeń oraz dobrych praktyk pomiędzy młodzieżą i osobami pracującymi z młodzieżą z krajów EOG (Polska, Norwegia) oraz Ukrainy poprzez organizację międzynarodowych wydarzeń, wizyt studyjnych i wymian młodzieży oraz organizowanego w Lublinie Kongresu Współpracy Transgranicznej (KWT). Działania te objęły łącznie 300 osób – i miały na celu m.in. wymianę doświadczeń pomiędzy uczestnikami w zakresie kształtowania polityki młodzieżowej, funkcjonowania organizacji młodzieżowych, budowania partnerstw czy realizacji projektów międzynarodowych. W ramach tego działania organizowano wymiany z udziałem beneficjentów z Norwegii, Polski i Ukrainy (zrealizowano dwa wyjazdy do Norwegii, które odbyły się w terminach 8-11 grudnia 2022 r. oraz 6-10 września 2023 r.).
- Zorganizowano także wymiany w formie online dla młodzieży w wieku od 14 do 22 lat. W działaniu tym mogły uczestniczyć osoby należące do rad młodzieżowych (w Norwegii, Polsce lub w Ukrainie) lub udzielające się aktywnie w szkole, na uczelni czy w innych organizacjach.

Głównym celem w obszarze bilateralnym było wzmocnienie współpracy pomiędzy podmiotami z Norwegii, Polski i Ukrainy. Projekt został opracowany wspólnie przez wszystkich partnerów, w każdym z działań uczestniczył też partner z Norwegii. W efekcie stworzono możliwości dzielenia się dobrymi praktykami, doświadczeniem i wiedzą. Ponadto przedstawiciel The European Wergeland Center wspierał Gminę Lublin podczas partycypacyjnego projektowania "Przestrzeni Młodych" ('Youth Space') w Lublinie.

Wyzwania i problemy w trakcie realizacji projektu:

Mocną stroną inicjatywy, a jednocześnie wyzwaniem związanym z zarządzaniem, była jej wieloaspektowość. Wyzwaniem okazała się również udana, choć wymagająca rozumienia wzajemnych potrzeb i różnic kulturowych, współpraca bilateralna. Kolejna kwestia to zmieniające się kursy walutowe i związane z tym rozliczenia z partnerem norweskim i KPK.

Należy również wymienić pandemię Covid-19, która nie miała bezpośredniego wpływu na realizację inicjatywy, jednakże wpłynęła na założenia projektowe, ponieważ powstawały one w czasie jej trwania. Na przykład założono, że niektóre wizyty bilateralne będą miały formę spotkań online, co po pandemii stało się mało atrakcyjne dla potencjalnych uczestników i wpłynęło na spadek zainteresowania udziałem.

Na działania projektowe wpłynęła również wojna w Ukrainie, zdecydowano się rozszerzyć działania projektowe o mające na celu włączenie i aktywizację młodzieży ukraińskiej.

Wnioski ze studium przypadku:

1. Projekt można określić jako typowy dla działań realizowanych w ramach Mechanizmów – działania w ramach tego narzędzia finansowania, realizowane we współpracy z partnerami z PD, najczęściej koncentrują się na wypracowywaniu innowacyjnych rozwiązań i transferze dobrych praktyk i doświadczeń – co przede wszystkim stanowi o ich efektywności. Dzięki temu wypracowane rezultaty odnoszą się do obu głównych celów projektu – zarówno w obszarze wzmocnienia współpracy dwustronnej, jak i zmniejszania różnic ekonomicznych i społecznych.
2. Wyzwaniem jest natomiast zapewnienie szerszego wpływu i trwałości efektów takich projektów – z jednej strony konieczne są tu intensywne działania promujące uzyskane rezultaty (przede wszystkim wypracowane dobre praktyki, które mogą stanowić inspirację dla innych podmiotów), a z drugiej – zapewnienie możliwości wypracowanych, pilotażowych rozwiązań w przyszłości i na szerszą skalę. Jest to warunek konieczny do tego, aby mimo relatywnie niewielkiej skali finansowania zapewnić znaczący wpływ Mechanizmów na zdefiniowane cele główne.
3. Problemem występującym w tym projekcie były trudności z rekrutacją uczestników na wizyty online. To z jednej strony podkreśla ważność wspomnianych już działań promocyjnych, a z drugiej – wskazuje na potrzebę szerszego stosowania zasad elastyczności, czy też ograniczenia liczby wskaźników w danym projekcie (co w efekcie również przyczynia się do możliwości zastosowania bardziej elastycznych rozwiązań).
4. Współpraca i dobra komunikacja z partnerami z PD stanowi wyzwanie w wielu projektach, nie tylko w tym analizowanym przypadku. Ważne jest zatem wdrożenie rozwiązań przyczyniających się do wspierania tej współpracy. Wskazywane problemy z rozliczeniami, różnicami kursowymi, raportowaniem itd. wskazują na potrzebę znacznego uproszczenia poszczególnych rozwiązań stosowanych w ramach Mechanizmu.

4. Podsumowanie i wnioski

Przeprowadzone case studies wskazują na istotną rolę środków dostępnych w ramach FWD dla osiągnięcia celów Mechanizmu. Skala zaangażowanych w te działania środków jest jednak relatywnie niewielka w porównaniu do innych narzędzi wsparcia (mimo tego, że alokacja Polski, jako największego Beneficjenta NMF i MF EOG, była nawet kilkukrotnie wyższa niż w przypadku innych PB). Stąd niezwykle istotną kwestią pozostaje efektywne wykorzystanie tych środków, tak by wykorzystać ich potencjał. Podobnie jak w przypadku innych Programów, w ramach FWD realizowane jest to głównie poprzez ukierunkowanie na pilotażowe rozwiązania, wypracowywanie i testowanie nowych standardów i praktyk, czy też koncentrację na niszowych obszarach. Warunkiem wykorzystania potencjału wypracowanych rezultatów jest jednak szerokie rozpowszechnianie efektów oraz stworzenie możliwości dla kontynuacji działań (również w ramach innych narzędzi finansowania). Odpowiednie zdefiniowanie obszarów działań realizowanych w ramach FWD, uwzględniające zarówno wyzwania społeczne i gospodarcze, jak też realne możliwości późniejszego wykorzystania efektów, jest tu niezwykle istotną kwestią.

Analiza poszczególnych przypadków wskazuje też na potencjał projektów realizowanych w ramach FWD do budowania rozpoznawalności Mechanizmów. Te możliwości szczególnie uwidaczniają się w przypadku projektów konkursowych – stąd zasadny wydaje się pomysł zwiększenia wykorzystania procedur otwartego naboru do wyboru inicjatyw dwustronnych do 50% w kolejnej perspektywie (Evaluation of bilateral cooperation in the European Economic Area (EEA) and Norway Grants).

Przedmiotem troski pozostaje natomiast możliwość efektywnego wykorzystania pełnej alokacji. Tutaj rozwiązaniem mogłoby być wprowadzenie większej elastyczności systemu – jak pokazały doświadczenia z perspektywy 2014-2021, nieprzewidziane wydarzenia mogą mocno wpłynąć na realizację projektu, osiągnięcie zakładanych wskaźników, czy możliwość wykorzystania pełnej kwoty przewidzianej na dane działanie.

Efekty projektów realizowanych w ramach FWD są mocno powiązane z korzyściami wynikającymi z komponentu bilateralnego (takimi jak np. możliwość transferu dobrych praktyk, standardów, doradztwo), dlatego też pozyskanie odpowiednich, efektywnych partnerstw z podmiotami z PD pozostaje kwestią o kluczowym znaczeniu dla rezultatów podejmowanych działań. Stąd w kolejnej perspektywie rekomendowane byłoby stworzenie warunków zachęcających partnerów z PD do współpracy. Oznacza to konieczność uproszczenia systemu i wprowadzenia zmian (szczególnie w obszarze rozliczeń i raportowania) zmniejszających obciążenie dla partnerów.